

Művészet és közérthetőség

Napjainkban egyre-másra tapasztaljuk, hogy egy-egy művészi alkotás nyomán fellángolnak a viták. Nem egy köztéri szobor felállítása után állást foglaltak az ott lakók, a város vezetői, a különböző kulturális intézmények munkatársai, a művészeti élet képviselői. S volt, aki körömszakadtáig védte, mások pedig ugyanilyen szenvedélyesen támadták. De nincs ez másként színházi előadások vagy filmek esetében sem. Eljutottunk tehát a demokratizmusnak arra a fokára, hogy az emberek egyre szélesebb rétege érzi: a művészeti élet, a művészeti alkotások életünk részévé váltak, s éppen ezért beleszólási jogot is követelnek.

Midőn a művészet demokratizmusa szóba kerül, legott idézni szokták Petőfi híres és szállóigévé vált kijelentését: *ha a nép uralkodni fog a költészetben, közel áll ahhoz, hogy a politikában is uralkodjék.* De gondoljuk át, mi történik akkor, amikor a nép uralkodik a politikában! Vajon magától értetődik-e, hogy a költészetben is uralkodjék? Mint a tapasztalatok bizonyítják, ilyen közvetlen összefüggés, konfliktusmentes kapcsolat művészet és politika között nincs. Petőfi szavai igazak ugyan, de ugyanilyen hiteles a József Attila által idézett népdal is: *„Aki dudás akar lenni, pokolra kell annak menni, ott kell annak megtanulni, hogyan kell a dudát fújni.”* Hogyan igaz a kettő egyszerre? Ezt a kérdést akarjuk megvilágítani.

Mind Petőfi, mind József Attila ma már érthető dolgok. De nem voltak azok a maguk idejében (még Petőfi sem!), sőt nemegyszer a teljes értetlenséggel találkoztak. Nem szólván Adyról. De hasonlót mondhatunk el Bartók zenéjéről, Derkovits és Dési Huber festészetéről. Pedig ma teljes joggal tekintjük őket demokratikus, közérthető alkotóknak. S vajon lehetséges-e ma azt vallani, hogy a demokrácia a politikában szükségképpen egy mindenki számára való közérthetőséget teremt a művészetben? Más szóval *a szocializmus feltételei között a műalkotások vagy mindenki számára érthetőek, és akkor jók, ellenkező esetben rosszak.* Meg kell mondanunk, ilyen lehetőség nincs. Megtagadnánk a művészet történetéről, az esztétikum sajátosságairól vallott elveinket, ha a közérthetőség közvetlen formáját eszményítjük.

Ezt annál inkább hangsúlyozni kell, mert napjainkban a polgári művészet és esztétika jó része az úgynevezett pop-art jegyében egy ilyenfajta közvetlen közérthetőség mellett tör lándzsát. S tegyük hozzá, a tömegkommunikációs eszközök, elsősorban a televízió, a műsoridő jó részét ilyen — hol izléses, hol kevésbé izléses — filmekkel, játékokkal tölti ki. S nemrégiben olvashattunk a képregényen felnőtt nemzedék igencsak ijesztő kulturális színvonaláról. A közönség immár belefáradt a különböző avantgarde irányzatok versenyébe, az abszurdba, s most ismét a közvetlen közérthetőséget igényli. Ez nagyon is megvesztegető jelenségnek tűnik, hiszen — hogy úgy mondjam — az életet adja. Azt az életet, amit mindenki él, azokat a konfliktusokat, melyekben mindenkinek része lehet, akár a főnökével, akár a családjával, szerelmével kapcsolatban. Ezen nem kell gondolkodni, legfeljebb fel lehet kiáltani: nekem is gondjaim vannak a munkahelyemen, engem sem ért meg a fiam, a feleségem stb. S mindezek a konfliktusok valóban létező jelenségek. *„A papírok mondják meg, hogy ki vagy, s azt, hogy mennyit érsz...”* — mondja a népszerű dal. S ezt hallva, az ember eszébe jutnak a József Attila-i sorok: *„Számom tarthatják, mit telefonoztam, s mikor, miért, kinek. Akátaba írják, miről álmodoztam, s azt is, ki érti meg.”* A kettő közötti gondolati különbség, azt hiszem, világos.

Azzal a tendenciával szemben tehát, mely valamiféle pluralizmus alapján a művészetben megengedi a gondolatlanlanságot, a művészetlenséget, a jelenségszintet, fenn kell tartanunk hűségünket ahhoz a művészi örökséghez, mely soha nem volt és nem lehetett az osztálytársadalom körülményei között közvetlenül érthető mindenki számára.

A művészetben szembekerül egymással a statisztikai átlag és a tipikus. Az előző az életszagú, a közérthető, s éppen ezért átlag-szürke, a tipikus viszont extrém, kiélezett, lényeges mozgástendenciákat hordozó, s megértéséhez komoly gondolati munka szükséges. *Az igazi művészet számára csak a tipikus érdekes.* Mindebből következik, hogy a művészet demokratizmusának kérdésében sem az a döntő, hogy statisztikailag hány ember van mellette és hány ellene, hanem valami egészen más.

Mert az érthetetlenek és homályosnak csúfolt Ady elmondhatta, hogy *„Ifjú szívekben élek s mindig tovább”*, s a filozófián nevelkedett József Attila joggal mondta: *„Engem sejtít a munkás teste két merev mozdulat között”*. S éppen itt van a lényeg. A művészet demokratizmusát nem, legfeljebb áldemokratizmusát, álnépszerűségét, behízelt voltát lehet a közvetlen megértésen mérni, azon, hogy a „merev mozdulatok” idején is érthető legyen a művészet. A két merev mozdulat közötti szünetben érthető az igazi demokratikus művészet.

Tehát úgy vélem, hogy a művészet közvetlen érthetőségével szemben a művészet elvi megérthetőségét, tehát azt kell a művészet demokratizmusa kritériumává tenni: *a művészet nem lehet közvetlenül érthető mindenki számára, a művészet megértése szellemi munka, melyhez fel kell oldódnia a mozdulatok, a reflexek, a gondolatok merevségének, s mely azután, s csak azután ragadja magával az embert.* Akkor nem futnak el szemé előt a képek, nem szaladnak el a sorok, nem andalítanak a hangok, hanem megráznak és számvetésre készítenek. Ibsen sokat idézett gondolata (*„költetni annyi, mint titélőszékelt tartani önmagunk felett”*) átirtható: *művészetet élvezni annyi, mint titeletet alkotni önmagunkról, valóságunkról.*

Ez a gondolat csak akkor érthető meg igazán, ha komolyan mérlegeljük Marx egyik megjegyzését, mely szerint csak a zene hallgatása teszi érzékenyvé a fület a zenére, csak a képzőművészeti alkotások látása tesz érzékenyvé a festészet, a szobrászat alkotásai iránt. Az érzékeknek, a gondolatoknak iskolája van, és iskolázottság nélkül legfeljebb valamiféle áldemokratizmushoz lehet eljutni. A demokrácia nemcsak a jog asztalánál való elfoglalás egyenlőségében áll, hanem legalább annyira abban is, hogy a szellem napvilága ragyogjon be minden ház ablakán. A szellem napvilága nélkül, az érzékek kifejlődése, finomodása nélkül nem lehet demokratikus művészetéről beszélni, csak valami álnépszerűségről, valami közvetlen és duruzsoló, a jelenségeket szolgalelkűen másoló ipari szórakoztatásról.

Ebből következik, hogy *a művész útja*, még akkor is, ha *a politikai, gazdasági hatalom a népe — rögös út.* Ki kell küzdenie magának a megértést. Az igazi művészet nem a közvetlen közérthetőségre, hanem a még ismeretlen meghódítására és ismeretté tételére törekszik. Más szóval csak a művész és a közönség kölcsönös erőfeszítése révén lehet elérni, hogy a politikában uralkodó nép meghódíthassa a művészetet.

HERMANN ISTVÁN

Már kétirányú az utca

EGY ÚJABB ESTE PESTEN
— A SZEGEDI BARÁTI KÖRBE

Megint azon kaptam magam, hogy *olykor jobb szegedinek lenni a fővárosban vagy az ország messzi tájain, mint itthon.* Vagy hogy pontosabb legyek: *máshol jobban meg lehet töltekezni városzerezzel, mint a körtöltésen belül.* Mert mi magunk között gyakran hajlamosak vagyunk alábecsülni városunk szépségeit, értékeit s méginkább fejlődését. Am ha olyan emberek közé csöppenünk, akiket a sorsuk vezényelt el innen, s látjuk, tapasztaljuk, milyen szeretettel, gondnal, mennyi nosztalgiai pillanatok vissza szülővárosukra; milyen figyelemmel kísérik az innen érkező híreket; s mennyire vágyódnak a várossal való új meg új találkozásra — kicsit tán el is pirulhatunk... Nem először támadt már meg ez az érzés, de leginkább mindig akkor, amikor elszármazottakkal beszélgettem; legerőteljesebben pedig akkor, amikor maguk közé eresztettek-hívtak a Szegediek Baráti Körébe, Budapestre.

*

Nyomatott meghívó jött (egy szegedi nyomdász szedte és nyomta merő városzerezzel), s a baráti kör hétfői klubestjére invitált (a MEDOSZ székházába, melynek tanácskozó és klubtermét ugyancsak baráti érzésből adja oda rendre a főtitkár). Már sok az ismerős arc, hiszen nem először ért ilyen kedves meghívás.

Most is voltak hetven-nyolcvan!

Nem mondhatnám, hogy senki sem hiányzott. A teljes névsort — vagyis hogy kik származtak el tőlünk a fővárosba — voltaképpen még soha senki sem szedte össze. A régi szegedi ifjúsági mozgalom nagy röptető ereje érződik leginkább a pestiek Szegedi Baráti Körén meg ma is, a fiatalabb generációk, — mondhatnám: az én kortársaim — nem taposák itt egymás lábát. Ennek az okát is megfejtjük majd egyszer... Némi lyuknak talán tűske ment itt a talpába... egyik-másikuk talán el sem ment volna, ha kiesit is barátságosabb a marasztalás... lehet, hogy valami meg nem értés vagy toleranciahiány miatt éppen kiverünk embereket magunk közül... De városnal nem lehet haragot tartani.

Ideje volna már persze kibökní, hogy nem az én személyem és véleményem ebben a pesti számadásban a legfontosabb. A baráti kör erre a novemberi találkozóra Székely Sándort, a városi pártbizottság első titkárát hívta meg, hogy autentikus személytől kapjon tájékoztatót *„Szeged társadalmának fejlődéséről, időszerű gazdasági, politikai, kulturális kérdéseiről”* (idézet a meghívóról).

Nos, a tájékoztató elhangzott. Volt benne elfogódott városzerezzel, tárgyilagossággal információ, tanácsért sóhajto kérdés, de még akár kollektív önkritikának beillő vallomás is. Mindenekelőtt azonban a városnak az a biztatása, hogy Szeged minden, a várossal rokonszenvező, a sorsa és fejlődése mellett elkötelezett emberre számít; s hogy az elszármazottaktól azt kéri: bázis maradjon gondolat- és érzésvilágukban az a kirepítő fészék, amelynek vonzása mindig erős marad.

Kérdések és vélemények zsilipje szakadt föl a hivatalosan „tájékoztatónak” minősített vagy ígért fél óra után. Talán a közelítés, a hangnem, a stílus, az őszinteség okán... Mindenképpen tanulságos és példaadó volt azonban a reagálás is. Először néhány mondatot szó szerint idéznék a hangulat érzékeltetésére: *„Szegednek nem csak lakosai, hanem barátai is vannak...”* — *„Azt a szellemi tökélet, amit Szeged adott az országnak, lehetne visszafelé is áramoltatni...”*

— *„Formát kellene találni arra, hogy egy alkotó gyülekezetté gyűrjük a sokirányú készségeit...”* — *„Szegednek az egész országra érvényes mondanivalói lennének, lehetnének...”* — *„Egy kis önvizsgálat-*

nak is lenne jogosultsága: tettem-e valamit a városomért?” — *„Szegedért természetesen a szegediek tudnak igazán sokat tenni, és a város tevékenységében, igyekezetében válik valóban jogossá és indokolttá minden segítség is...”* És a kérdések sem az emlékek dajkálásából születtek, akár itthon is illendők lennének bármelyik várospolitikai fórumon: *„Igazodik-e Szeged iparpolitikai terében a korszerű ágazatokhoz?”* — *„Miként lehetne Szegeden, most már majd hamarosan a tisztességes lehetőségek birtokában tekintélyes és komoly, az ország színházi életében számottevő teátrumot szervezni?”* — *„Megújulásért sóhajt a szabadtéri játékok intézménye is. Van-e rá szándék, erő, elképzelés?”* A meghívott vendég válasza több idő kellett, mint eredeti, saját mondandójára. De három teljes órán keresztül másodpercekre sem szállt közénk az unalom legkisebb madara sem. A klubszéri baráti beszélgetés pedig még órákig is eltarthatott volna, ha a hóvihár nem sürgeti-kergeti hazafelé a szegedieket.

Ezen a kellemes és emlékezetes pesti estén helyénvalóan és izlésesen nagy szerep jutott ismét az érzelmeknek, de annál már jóval messzebb jutott az egymásra találás város és elszármazott szülőttei között, hogy szóba ne került volna a kapcsolat valódi és korszerű tartalma: *eleven kapcsolatokra vágnak friss áramokra.* Programokra visszajárni, talán ilyeneket szervezni; továbbra is érdekes szegedi egyéniségekkel találkozni. Vagyis szellemileg mindenképpen, fizikailag alkalmasint jelen lenni a város életében.

*

Nem hallgathatom el: két borsodi vendége is volt a szegedi klubestnek. Ők, úgymond „tanulni” jöttek, pedig a borsodiak baráti köre sem éppen újszerű, s nem is kevésbé népes. Mindenesetre elgondolkodtató ennek az egész mozgalomnak az ügye és sorsa is. Egyelőre leginkább fáradhatatlan és lelkes szervezőkön múlik, hogy ez a fajta összetartozás egyáltalán belső igénnyé formálódik-e vagy néhány próbálkozás után elhamvad. Most bőséges oxigénnel táplálja az az érzélem, amit az egyik szervező így fogalmazott meg: *„Visszaadmodjuk magunkat ifjúságunk, pályakezdésünk színterére — vagy pontosan oda gondolunk.”* Hircink vannak számos ilyen baráti körről. Nemrég számolt be éppen lapunk is, hogy például Pusztaszer község összetrombitálta egyik korosztályát. Talán nem tévedek, ha megkockázatom: kimondottan a Hazafias Népfront profiljába illő mozgolódás tanúi vagyunk. Gazdája, segítője, szervezője, egyik motorja lehetne az oda- és visszatalálásnak. Szervezeti, szervezési, technikai segítséget érdemelne ezek a baráti körök, melyek ma még leginkább tényleg kölcsönözött termekben, személyi buzgalomból és rejtett technikai támogatásokból szerzik egybe a létezés minimális feltételeit. A tanácsok sem igen formáltak még ki, hogy adhatnának-e némi támogatást s milyen fazonban.

Hazafelé jövet, a sűrű hóvihárban azon tanakodtunk, miféle tartalmi ajánlásokat tehetne például Szeged budapesti baráti körének? Egyelőre — most már igazán túl az illendő kapcsolatfelvételeken — a Szeged monográfiát tudnánk egy újabb klubest fókuszába ajánlani, az első két kötet bemutatásával s a készülő továbbiak fölvezetésével. Nagy ügy, nagy téma, igazán vonzó lehetne. Bizonyára jó szívet fogadná a baráti kör is és *Kristó Gyula* sorozatszerkesztő is... S ha még ehhez jövőre egy emlékeztető, tanulmányoszerű kiadványt is hozzátehetnénk az elszármazott szegedieknek, nem csak kedvükre valót kínálnánk, hanem igazán kétirányúra szélesedne és forgalmasabb lenne az egymáshoz elvezető út.

SZ. SIMON ISTVÁN

MRAZ JÁNOS: FÁCÁNK